

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-90-7-70>

ДИСКУРС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ

Кирилюк О. Л.

*кандидат філологічних наук, доцент,
докторант кафедри української філології,
теорії та історії літератури*

*Чорноморський національний університет імені Петра Могили
м. Миколаїв, Україна*

У контексті постструктуралізму й постмодернізму різноманітні наукові галузі все частіше звертаються до мови й дискурсу як методологічної основи наукового аналізу. Уже наприкінці ХХ століття вчені говорили про своєрідний «дискурсивний вибух» (discursive turn) у науці [7, с. 146]. Його пояснюють зміною світоглядних парадигм, що полягає в посиленні антропоцентричного аспекту науки останніх десятиліть. Зокрема М. Макаров акцентує увагу на переході від механічної онтології І. Ньютона до дискурсивної онтології Л. Віготського. Якщо для першої важливими були простір, час і пов'язані з ними предмети й події, то для другого більшу цінність становлять людські співтовариства, а відтак увага зосереджена на дослідженні мовленнєвих актів і дискурсу [2, с. 13]. За таких умов змінюється сутність об'єкта й предмета науки, перевага надається сприйняттю понять та їх мовній об'єктивації.

Визначення дискурсу досі залишається проблемним, оскільки не може охопити всі нюанси різних галузей науки, які його досліджують. З позиції структурної лінгвістики дискурс трактують як «мову вище рівня речення або словосполучення» [8, с. 1], тобто як кілька пов'язаних між собою речень. З погляду функціональної лінгвістики «вивчення дискурсу – це вивчення будь-якого аспекту вживання мови» [6, с. 65]. В. Чернявська наголошує на двох розуміннях дискурсу в науковій традиції: 1) як комунікативної ситуації (зафіксованої в усній чи письмовій формі), що відбувається в певному когнітивно або типологічно зумовленому комунікативному просторі; 2) як «сукупності тематично співвіднесених текстів» [4, с. 14–16]. Здійснивши аналіз підходів до визначення дискурсу, І. Шевченко й О. Морозова формулюють таку дефініцію: *дискурс* – це «мислиннево-комунікативна діяльність, яка є сукупністю процесу й результату, а також містить екстралінгвістичний та власне-лінгвістичний аспекти; в останньому, окрім тексту, виділено пресупозицію й контекст

(прагматичний, соціальний, когнітивний), які зумовлюють добір мовних засобів» [5, с. 38].

Родоначальник дискурсивного аналізу М. Фуко розглядав дискурс як «сукупність висловлювань, що належать до однієї системи формації», і на основі цього вважав доцільним виокремлювати різні види дискурсів, наприклад *кліматичний, економічний, історичний або дискурс психіатрії* [3, с. 108].

Дискурсивні практики ґрунтуються передовсім на дослідженні певного набору мовного інструментарію в тісному взаємозв'язку з екстралінгвальними чинниками. У контексті вивчення інформаційного поля можна говорити про наявність різних видів дискурсу залежно від каналу комунікації. В останні роки лексема *дискурс* стала стрижневим елементом в багатьох терміносполуках, використовуваних на позначення ЗМІ та соціальних мереж: *масово-інформаційний дискурс, медійний дискурс, дискурс соціальних медіа, дискурс мережевого суспільства, інтернет-дискурс, віртуальний дискурс, онлайн-дискурс*.

З 2014 року щодо України з боку Росії було здійснено збройну агресію, одночасно супроводжувану інформаційною. Мовний супровід російсько-українського збройного протистояння, здійснюваний кожною зі сторін, а також висвітлення пов'язаних з конфліктом подій у ЗМІ, соціальних мережах та обговорення в соціумі дають підстави виділити окремий дискурс. Якщо врахувати, що використовувані для цього мовні засоби, їхні парадигматичні та синтагматичні особливості, передовсім впливають на суспільство шляхом донесення або спростування інформації з метою завдання шкоди противнику, то такий дискурс вважаємо за доцільне визначити як *дискурс російсько-української інформаційної війни*. Цей термін трактуємо у двох значеннях: 1) як *результат комунікативної діяльності, мотивованої темою російсько-українського збройного протистояння з урахуванням інтра- та екстралінгвальних засобів*; 2) як *сукупність текстів, об'єднаних темою російсько-українського збройного протистояння*.

Об'єктом дослідження в такому випадку стають російські та українські усні й писемні тексти, що передували збройній фазі конфлікту (до 2014 року), але тематично з нею пов'язані, а також тексти, що супроводжують збройні дії (з лютого 2014 року і до теперішнього часу).

Оскільки висвітлення конфлікту може здійснюватися через ЗМІ, соцмережі, наукові, мистецькі твори, то дискурс інформаційної війни варто розглядати в тісній взаємодії з *медійним, інформаційним, мережевим, науковим, мистецьким* та іншими дискурсами з метою вказівки на чіткий канал комунікації. Оскільки війну найчастіше розглядають як наслідок політичних процесів, то й дотичним до дискурсу інформаційної війни стає також *політичний*.

У науковій літературі існують терміни *мілітарний (військовий)* і *воєнний дискурс*. Зокрема Н. Іщенко під «воєнним дискурсом» розуміє дискурс про війну як в традиційній, так і в сучасній її формах. До розряду «воєнного дискурсу» вона зараховує дискурс військових про війну (жанр «доповіді» або «зведення»), політиків про війну (різновид політичного дискурсу в жанрі «інтерв'ю»), дискурс засобів масової інформації, які висвітлюють військові дії, частково – дискурси освітній, національний, гендерний, філологічний і т.д. [1, с. 22]. Н. Іщенко стверджує, що воєнний дискурс також не можливий без *національного* й *гендерного* [1, с. 24]. Однак поняття *воєнного* дискурсу, з одного боку, тематично обмежує коло досліджуваних текстів, оскільки не бере до уваги тексти, що тривалий час передують гарячій фазі конфлікту, але однозначно є її підготовчим етапом. З іншого боку, такий дискурс передбачає висвітлення вузькоспеціальних військових тем, які не потрапляють в поле зору саме інформаційної війни, бо не впливають на суспільну думку.

Отже, доцільним вважаємо використання терміна *дискурс російсько-української інформаційної війни*. Оскільки він найбільш вдало віддзеркалює коло досліджуваних проблем. За таким підходом, до поля зору дослідників потрапляє не тільки мовний супровід безпосередньо бойових дій, а й теми тривалої попередньої роботи Росії щодо знецінення українських символів, у тому числі мови, історії, культури, та в цілому спроб руйнування української ідентичності, що й спричинило гарячу фазу конфлікту 2014 року.

Література:

1. Іщенко Н. А. Воєнний дискурс и дискурсивное измерение войны. *Культура народів Причорномор'я*. 2007. № 116. С. 22–24.
2. Макаров М. Л. Основы теории дискурса. Москва: Гнозис, 2003. 280 с.
3. Фуко М. Археология знания. Киев: Ника-Центр, 1996. 208 с.
4. Чернявская В. Е. Дискурс как объект лингвистических исследований. *Текст и дискурс. Проблемы экономического дискурса*: сб. науч. ст. Санкт-Петербург: Изд-во СПбГУЭФ, 2001. С. 11–22.
5. Шевченко И.С., Морозова Е.И. Дискурс как мыслекоммуникативное образование. *Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна*. 2003. № 586. С. 33–38.
6. Fasold R. *Sociolinguistics of Language*. London, 1990. 342 p.
7. Harré R. *Discursive psychology. Rethinking Psychology*. London, 1995. P. 143–159.
8. Stubbs M. *Discourse Analysis: The Sociolinguistic Analysis of Natural Language*. Oxford, 1983. 288 p.